

بررسی تاثیرات متقابل جامعه، دانشگاه و محققین بر تولید علم در دانشگاه

*زهرا کریمیان، **زهرا صباغیان، ***بهرام صالح صدق پور، ****فرهاد لطفی

*دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی دانشگاه شهید بهشتی، کارشناس مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه علوم پزشکی شیراز

**استاد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی

***استادیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

****کارشناس ارشد اقتصاد بهداشت، کارشناس مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه علوم پزشکی شیراز

چکیده

مقدمه: دانشگاه، محققین و جامعه تاثیرات متقابلی بر یکدیگر دارند که حاصل آن سودمندی نتایج تحقیقات و کاربرست تولیدات علمی در خدمت جامعه است. اما به رغم اهمیت موضوع، مطالعات نشان داده است که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه فرایند تولید علم بدون در نظر داشتن نیازهای واقعی این جوامع در جریان است. هدف این پژوهش بررسی تاثیرات جامعه، دانشگاه و محققین بر تولید علم در دانشگاه است که از دیدگاه اعضای هیات علمی مورد بررسی قرار گرفته است.

روش‌ها: این پژوهش به روش توصیفی - مقطعی بر روی ۲۲۰ نفر از اعضای هیات دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال ۱۳۸۷ با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای از دانشکده‌های مختلف انتخاب شد. ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته شامل ۲۷ سوال بسته در مقیاس لیکرت در ۵ حیطه عوامل دانشگاهی، محققین، نظام آموزشی، فضای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استفاده شد که روایی آن از دیدگاه ۱۵ نفر از متخصصین و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به میزان ۰/۹۲ تایید گردید. نتایج با استفاده از نرم افزار آماري SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: از دیدگاه اعضای هیات علمی عوامل مربوط به نظام آموزشی بیشترین و فضای سیاسی کمترین تاثیر را بر سودمندی تولیدات علمی داشته است. میانگین نمره دیدگاه زنان به طور معنی‌داری بیش از مردان، اعضای هیات علمی با مرتبه مربی بیش از اعضای هیات علمی با مرتبه استادی، دانشیاری و استادی و همچنین افراد دارای مسئولیت اجرایی کمتر از افرادی بود که مسئولیت اجرایی نداشتند.

نتیجه‌گیری: اصلاح نظام آموزشی در راستای تربیت انسان‌هایی متفکر، خلاق و تحلیل‌گر از ضرورت‌های مهم جامعه است. توسعه و ترویج فرهنگ علمی در جامعه از دیگر عواملی است که زمینه توجه و حساسیت به تولید علم را در آحاد جامعه فراهم می‌نماید. همچنین لازم است رهبران دانشگاهی به دور از کشمکش‌های سیاسی، فضای علمی برای توسعه دانش و تولیدات علمی فراهم آورند و بدین ترتیب از اتلاف بخش زیادی از نیرو و انرژی علمی دانشگاه و به تعویق افتادن برنامه‌ها جلوگیری شود.

کلید واژه‌ها: دانشگاه، محقق، جامعه، تولید علم، پژوهش

مقدمه

تولیدات علمی، نشان‌دهنده توان یک کشور در آفرینندگی اندیشه و طراحی و تولید یک محصول تازه یا دانش نوین است و نمادی از اقتدار جوامع و محور توسعه در کلیه امور محسوب می‌شوند (۱). امروزه واژه تولید علم، به معنای نتایج موثر و بدیع حاصل از فعالیت‌های تحقیقاتی؛ در ادبیات علمی کشورها جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده و اذهان سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان امور علمی را به خود مشغول نموده است. چنان‌که نویسنده مسئول: زهرا کریمیان، شیراز خیابان کریم خان زند، دانشکده پزشکی، ساختمان شماره ۳، طبقه هفتم، مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی z_karimian_z@yahoo.com

در جای جای مستندات علمی و سند چشم‌انداز آرمانی کشورمان، اهتمام بر فعالیت‌های پژوهشی، ارتقاء تولیدات علمی و احراز جایگاه نخست در منطقه هدف‌گذاری شده است (۲). در این میان دانشگاه‌ها با در اختیار داشتن بیشترین ظرفیت‌های فکری و معنوی، مهم‌ترین محل تولید علم محسوب می‌شوند (۳). دانشگاه‌ها از گرانبهاترین ذخایری هستند که جوامع برای پیشرفت و توسعه در اختیار دارند و به لحاظ دارا بودن تخصص و دانش فنی از اعتبار زیادی برخوردارند و از عوامل عمده دگرگونی اجتماعی محسوب می‌شوند (۴). اهمیت ارتباط دانشگاه، جامعه و تولید علم تا

بدانجاست که فیلسوف شهیر وایتهد (Whitehead) تنها دلیل وجودی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی را کشف و حفظ ارتباط میان دانش و فضای واقعی زندگی انسان‌ها تعریف می‌کند (۵). از سوی دیگر دانشگاه‌ها به شدت متأثر از عوامل تأثیرگذار اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی پیرامون خود می‌باشند و ایفای نقش دانشگاه در پیشرفت جامعه و سودمندی تولیدات علمی از روابطی تأثیر می‌پذیرد که دانشگاه، محققین و جامعه را به یکدیگر پیوند می‌زند. حاصل این ارتباط تعاملی، سودمندی نتایج تحقیقات و کاربری تولیدات علمی در خدمت جامعه خواهد بود. اما به رغم اهمیت رابطه بین دانشگاه و جامعه و آثار آن بر تولیدات علمی و پژوهشی، نتایج مطالعات نشان داده است که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه فرایند تولید علم بدون در نظر داشتن نیازهای واقعی این جوامع در جریان است (۹۶، ۷، ۸). بخشی از این مشکل از هدف تحقیقات در این جوامع ناشی می‌شود. اساساً فرایند پژوهش و خلق دانش از «مسئله» آغاز می‌شود و خود مسئله نیز با کشف این نکته پدید می‌آید که در پنداشت‌های پژوهشگر چیزی نابسامان انگاشته می‌شود و او را برای کشف علت این نابسامانی به دنبال خود می‌کشد. اما در اغلب کشورهای در حال توسعه آغاز این حرکت نه از مسئله، بلکه معمولاً از یک نظریه وارداتی آغاز می‌شود. تأثیر این نوع نگرش به پژوهش، در عدم کاربری نتایج فعالیت‌های تحقیقاتی نمایان است (۱۰). روشن نبودن اولویت‌های بخش تحقیقات و فقدان نقشه جامعی از آینده علمی از دیگر مسائل مطرح در این زمینه است. اگر جامعه علمی، پیشنهاد اولویت‌های تحقیقاتی و تدوین یک دستور کار عملی را برای علوم انجام ندهد، آنگاه کسانی اولویت‌ها و سیاست‌های علمی را تعیین خواهند نمود که هیچ آگاهی از این امر ندارند. نتیجه این کار دستوراتی خواهد بود که نه مورد حمایت جامعه علمی و نه مطلوب جامعه عمومی خواهد بود و از تعهد و عزم ملی برای اجرای آن بی بهره خواهد شد و در نهایت فایده‌ای نیز برای جامعه نخواهند داشت (۱۱ و ۱۲). گاهی نیز اهداف ساده تبلیغاتی منجر به ایجاد فضای پژوهشی موقت حاکم بر جامعه می‌شود و یا هدف؛ تنها ارائه نتایج یک کار پژوهشی در یک سمینار و یا چاپ نتایج در یک نشریه علمی است. انجام یک بررسی در مورد هفت دانشگاه کشور نیجریه نشان داد که اگرچه در این کشور اعتقاد بر این است که تحقیقی در خور اهمیت است که قابلیت تولید داشته باشد، اما مفهوم «تولید کنندگی» در این کشور، به معنای انتشار مقاله است و نه به

کارگیری نتایج (۱۳). فقدان یک نظام ارزشیابی مناسب و جامع از اثربخشی نتایج تحقیقات انجام شده از دیگر مشکلاتی است که در کاربری تولیدات علمی تأثیرگذار است. یک ارزشیابی درست و مبتنی بر ضوابط علمی می‌تواند زمینه شناسایی، اصلاح و رفع کاستی‌ها را فراهم آورد و در نهایت به بهبود امور بیانجامد (۱۳). علاوه بر تأثیر مقاصد و عملکرد علمی دانشگاه بر جامعه، باید به این نکته نیز توجه داشت که پژوهش‌های دانشگاهی به شدت متأثر از فراسیستم‌های فرهنگی و اجتماعی پیرامون آن می‌باشند. جامعه تحقیقاتی باید به گونه‌ای باشد که محقق به لزوم حل مشکل از طریق تحقیق عمیقاً اعتقاد داشته باشد و جو حقیقت‌جویی را در مقابل خود ببیند تا به تحقیق روی آورده و از سد مشکلات عبور کند. در این رابطه، رسانه‌های عمومی نقش قابل توجهی در تقویت و ترویج روحیه علمی در جامعه ایفا می‌کنند (۱۴). با این همه، زمانی می‌توان از نهادینه شدن فرهنگ تحقیق در مفهوم کامل و صحیح آن سخن گفت که مقوله پژوهش، همچون یک مد فرهنگی؛ تابع جریان‌های اجتماعی و پسند و ناپسند‌های سیاسی و اداری نشود و به مثابه اساسی‌ترین راه شناخت پدیده‌های اجتماعی، جایگاه علمی خود را بیابد و در تار و پود جامعه مقبولیت پیدا کند (۱۵). تثبیت چنین فرهنگی، مستلزم حمایت‌های ملی از فضای علمی و برنامه‌ریزی برای رشد ژرف‌اندیشی به امر تحقیقات و استقرار و پابرجایی آن برای رسیدن به حل مسایل در گذر زمان است که خود باعث تقویت فرهنگ تحقیق و ماندگاری آن در مجموعه ارزش‌های یک ملت خواهد بود (۱۶). کریمی در پژوهشی، عواملی چون عدم خودباوری جامعه علمی به توان اندیشه‌سازی، فردگرایی و ضعف فرهنگ کار جمعی، فقدان منطق گفتگو و نقد بین ارباب فکر و اندیشه و ضعف جسارت و شجاعت علمی را از مهم‌ترین چالش‌هایی بر می‌شمرد که در ابعاد اجتماعی بر روح جامعه تأثیر گذاشته و نوعی تقلیدگرایی و عادت به مصرف‌کنندگی را به دنبال داشته است (۱۷). آزادی علمی نیز مقوله پربار و ارزشمندی برای حرکت در دنیای پر ابهام تحقیق است. تحقق رسالت علم، در گروهی اصالت آن است و اصالت علم زمانی حاصل می‌شود که علم در جوی آزاد بوجود آید و در چنین جوی نیز به کار گرفته شود (۱۸). نگاهی به گذشته و تاریخ علم، این حقیقت را به خوبی آشکار می‌کند که حکومت‌هایی که به علم و دانش و اندیشه‌ورزی اجازه جولان داده و با سعه صدر و خوش‌بینی با اندیشمندان برخورد نموده‌اند، پیشرفت‌های شگرفی را در این زمینه داشته‌اند (۱۹).

در مجموع مروری بر مطالعات گذشته نشان می‌دهد تولید علم مقوله‌ای است که از روابط پیچیده تأثیر می‌پذیرد. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیرات متقابل دانشگاه، محقق و جامعه بر سودمندی تولیدات علمی و فعالیت‌های تحقیقاتی انجام شده است.

روش‌ها

برای انجام این پژوهش از روش توصیفی-مقطعی در سال ۱۳۸۷ بر روی ۲۲۰ نفر از اعضای هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی شیراز که از بین ۵۵۰ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی انتخاب شده بودند، صورت گرفت. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق‌ساخته در مقیاس لیکرت شامل ۲۷ سوال بسته پاسخ بود که بر اساس مطالعات گذشته و نظرات متخصصین آموزش پزشکی و مدیریت آموزشی سوالات در ۵ حیطه اصلی دانشگاه، محققین، فضای سیاسی، اجتماع و نظام آموزشی دسته‌بندی گردید. روایی محتوایی و صوری پرسشنامه از دیدگاه ۱۵ نفر از متخصصین بررسی شد. بدین منظور ابتدا ۳۳ سوال طراحی شده بود که با بررسی اولیه متخصصین، ۶ سوال غیرمرتبط تشخیص و حذف گردید و در نهایت ۲۷ سوال مورد تأیید قرار گرفت. سپس با استفاده از مطالعه آزمایشی روی ۳۰ نفر از اعضای هیات علمی، پایایی ابزار با آلفای کرونباخ $0/92$ تأیید شد. نحوه نمره‌گذاری گزینه‌های پرسشنامه شامل موافقم = ۴، نسبتاً موافقم = ۳، مخالفم = ۲ و مخالفم = ۱ در نظر گرفته شد. برای تعیین مقیاس هر گویه نسبت مجموع نمره گزینه‌ها بر تعداد گزینه‌ها معادل $2/5$ بدست آمد. سپس همه نمرات نسبتی از ۱۰۰ محاسبه شد و میانگین مقایسه‌ای معادل $62/5$ از ۱۰۰ تعیین گردید. این روش محاسبه اغلب در پرسشنامه‌های نظر سنجی در مقیاس لیکرت و برای تعیین میانگین قضاوت استفاده می‌شود (۲۰). نمرات بیش از $62/5$ به معنای وجود مشکل در رابطه بین دانشگاه، محققین و جامعه از دیدگاه اعضای هیات علمی تلقی شده است. لازم به ذکر است پرسشنامه‌ها بی نام تهیه شده و حضوراً توسط پژوهشگر توزیع و گردآوری گردید. در تحلیل سوالات تحقیق از آزمون‌های تک نمونه‌ای، t گروه‌های مستقل و تحلیل واریانس یکطرفه و نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی این پژوهش نشان داد که از بین ۲۲۰ پرسشنامه تکمیل شده $53/3$ درصد مرد و $46/7$ درصد زن، $22/2$ درصد مری، $44/1$ درصد استادیار، $18/1$ درصد دانشیار

و $5/6$ درصد مرتبه استادی داشتند. از نظر رشته تحصیلی ۱۵ درصد افراد در رشته‌های پزشکی جراحی، $16/3$ درصد پزشکی غیر جراحی، $24/4$ درصد علوم پایه پزشکی، $16/7$ درصد پیراپزشکی بالینی و $17/6$ درصد رشته‌های غیر پزشکی بودند. از نظر دانشکده یا محل خدمت $37/4$ درصد اعضای هیات علمی در دانشکده پزشکی، $9/7$ درصد دانشکده دندانپزشکی، 7 درصد داروسازی، $13/2$ درصد پرستاری مامایی، $4/4$ درصد توانبخشی، $10/1$ درصد پیراپزشکی، $9/7$ درصد بهداشت و مدیریت و $8/4$ درصد در مراکز تحقیقاتی مشغول به کار بودند (این تعداد متناسب با تعداد اعضای هیات علمی در هر دانشکده بود). $46/3$ درصد دارای مسئولیت اجرایی و بقیه افراد مسئولیت اجرایی نداشتند. و از نظر سابقه خدمت $40/2$ درصد بین ۱ تا ۱۰ سال، $39/3$ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ سال و $20/5$ درصد از اعضای هیات علمی بیش از ۲۰ سال سابقه کار داشته‌اند. میانگین (M) و انحراف استاندارد (S.D) دیدگاه اعضای هیات علمی نسبت به تأثیرات متقابل دانشگاه، محققین و جامعه به تفکیک هر حیطه و گویه‌های مربوطه در جدول شماره یک آمده است.

براساس نتایج جدول شماره یک و مقایسه میانگین دیدگاه‌ها، از بین ۵ حیطه مورد بررسی، نظام آموزشی بیشترین عامل موثر بر تولید علم بوده است ($M=88/52$) و کمترین میانگین مربوط به فضای سیاسی است ($M=74/82$). در بررسی تفکیکی گویه‌ها، از بین عوامل مربوط به حیطه دانشگاه؛ مشخص نبودن ارتباط صنعت و دانشگاه و جایگاه بخش خصوصی با میانگین ($M=89/1$)، و نبود نظام ارزیابی مناسب از تأثیر تحقیقات انجام شده در رفع نیازهای جامعه ($M=88/2$) بیشترین مشکلات یاد شده بودند. در عوامل مربوط به حیطه پژوهشگر؛ نبود روحیه تلاش و جستجوگری و ترجیح روش‌های راحت‌تر برای نیل به اهداف ($M=89/2$) و فراموش شدن ارزش معنوی اصالت دانش و پژوهش ($M=87/2$) بیشترین میانگین را دارند.

در حیطه اجتماع؛ کاهش روحیه علمی در پژوهشگران و درگیر شدن به مسایل حاشیه‌ای ($M=84$) و ارتباط رسانه‌های عمومی و بخش‌های علمی ($M=83$) از دیدگاه اعضای هیات علمی بیشترین میانگین را نشان داده است و بالاخره در حیطه فضای سیاسی؛ متاثر شدن فضاهای علمی و دانشگاهی از روابط سیاسی و بین‌المللی کشور ($M=79/1$) و تأثیر نگرش‌های سیاسی برخی مدیران دانشگاهی بر فضای علمی دانشگاه ($M=76/9$) بیشترین میانگین را داشته است.

همچنین نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه نشان داد بین دیدگاه اعضای هیات علمی و متغیرهای زمینه‌ای جنسیت، مرتبه علمی و داشتن مسئولیت اجرایی تفاوت معنی‌دار وجود دارد. در مجموع میانگین دیدگاه زنان در سطح معنی‌داری بیش از مردان بود ($p < 0/05$). مربیان میانگین نمره را بیش از اعضای هیات علمی با مرتبه استادی، دانشیاری و استادی نشان داده‌اند ($p < 0/05$) و همچنین اعضای هیات علمی دارای مسئولیت اجرایی به طور معنی‌داری میانگین نمرات را کمتر از سایرین نشان داده‌اند ($p < 0/05$).

در بخش سوالات باز نیز از پاسخ دهندگان خواسته شده بود نظرات آزاد خود را در مورد موانع تولید علم در دانشگاه بیان دارند. در بررسی سئوالات باز پاسخ، ابتدا فهرستی از نظرات

جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد نظرات اعضای هیات علمی نسبت به تأثیرات متقابل دانشگاه، محققین و جامعه

گویه	انحراف استاندارد	میانگین
۱	۱۴/۵	۸۹/۱
۲	۱۴/۹	۸۸/۲
۳	۱۵/۱	۸۷/۷
۴	۱۴/۷	۸۶/۵
۵	۱۶/۳	۸۵/۶
۶	۱۸/۲	۸۳/۵
۷	۱۶/۳	۸۱/۱
میانگین و انحراف استاندارد		
۸	۱۵/۳	۸۵/۸۱ ± ۱۵/۹
۹	۱۷/۸	۸۹/۲
۱۰	۱۶/۶	۸۷/۲
۱۱	۱۸/۹	۸۶/۲
۱۲	۱۸/۹	۸۱/۹
۱۳	۲۱/۱	۷۹/۸
میانگین و انحراف استاندارد		
۱۴	۱۷/۰	۸۳/۹۵ ± ۱۸/۱
۱۵	۱۷/۰	۸۴/۰
۱۶	۱۷/۸	۸۳/۰
۱۷	۲۰/۰	۸۲/۳
۱۸	۲۲/۶	۸۲/۳
۱۹	۲۱/۲	۷۵/۴
میانگین و انحراف استاندارد		
۲۰	۱۴/۷	۷۹/۷ ± ۱۹/۲
۲۱	۱۵/۱	۹۰/۸
۲۲	۱۵/۵	۸۹/۶
۲۳	۱۶	۸۷/۳
میانگین و انحراف استاندارد		
۲۴	۲۱/۱	۸۸/۵۲ ± ۱۵/۳
۲۵	۲۱/۲	۷۹/۱
۲۶	۲۰/۵	۷۶/۹
۲۷	۲۳/۹	۷۶/۵
میانگین و انحراف استاندارد		
	۲۱/۴	۶۶/۸
	۷۴/۸۲ ± ۲۱/۴	

مطرح شده به تفکیک دانشکده ها استخراج گردید و گزاره‌های مشابه و دارای مفاهیم مشترک در سه دسته مقوله‌بندی شدند. براساس نتایج بدست آمده بیشترین تاکید اعضای هیات علمی بر «ضعف در تفکر علمی»، «ارزیابی اعضای هیات علمی»، و «ارزیابی فعالیت‌های تحقیقاتی» بود. دیدگاه‌های که در این سه دسته کلی قرار نداشتند در قالب «سایر موارد» دسته‌بندی گردید. نتایج این دیدگاه ها بعد از مقوله‌بندی و بر اساس تعداد نظرات مطرح شده در هر دانشکده در جدول شماره دو به تفکیک مطرح شده است:

جدول ۲. نتایج سوالات باز در مورد مهمترین موانع تولید علم در دانشگاه از دیدگاه اعضای هیات علمی (براساس تعداد موارد مطرح شده)

نظرات افراد در سوالات باز	پزشکی	دندانپزشکی	پیدااشت و مدیریت	پرستاری	داروسازی	توانبخشی	پیراپزشکی	مراکز	جمع کل
علم و تفکر	۱۰	۲	۳	۱	۰	۳	۲	۴	۲۵
	۵	۲	۲	۱	۳	۰	۲	۴	۲۰
	۳	۱	۲	۴	۴	۲	۴	۵	۲۵
ضعف در دانش پژوهشی و طراحی علمی تحقیق	۱۰	۳	۴	۶	۲	۲	۱	۳	۳۱
نیاموختن روش صحیح تفکر منطقی	۵	۲	۳	۲	۲	۲	۴	۵	۲۸
آشنا نبودن به فرضیه سازی و انجام تحقیقات اصیل	۳	۱	۲	۴	۴	۲	۴	۵	۲۵
پژوهش با هدف ارتقای سالانه منجر به کاهش کیفیت و انجام کارهای سطحی می شود.	۱۰	۳	۴	۶	۲	۲	۱	۳	۳۱
سوابق و فعالیت‌های برجسته و کیفی در ارزیابی ها در نظر گرفته نمی‌شود (کمیت گرایی).	۶	۴	۳	۲	۲	۲	۴	۵	۲۸
جایگزینی تعارفات و تشویق های کاذب به جای توجه به تولید علم اصیل	۳	۲	۴	۳	۴	۲	۵	۳	۲۷
نظام ارزیابی و تشویق اعضای هیات علمی اشکالات زیادی دارد (توجه به کمیت)	۱۰	۳	۳	۴	۲	۰	۶	۲	۳۰
افراد باید در انتخاب حوزه پژوهش یا آموزشی براساس علاقه عمل کنند.	۱۸	۴	۲	۵	۳	۱	۲	۳	۳۸
رودربایستی و تعارف در تصویب طرح ها	۴	۲	۱	۲	۱	۱	۲	۲	۱۵
پژوهش برای رفع تکلیف (ارتقای فردی)	۱۰	۴	۶	۶	۳	۱	۲	۳	۳۵
توجه به نام افراد در پذیرش مقالات نه محتوای علمی آن	۱۲	۳	۶	۵	۲	۲	۵	۳	۳۸
ترویج فرهنگ هوچی گری و تملق به جای توجه به کرامت انسانی و پژوهش‌های اصیل	۳	۲	۲	۲	۱	۰	۲	۱	۱۳
در تصویب طرح‌ها سخت‌گیری زیاد است اما به نتایج و کاربرد توجهی نمی‌شود	۱۶	۳	۳	۴	۴	۰	۵	۸	۴۳
تغییر مدیریت علمی تابع تغییرات سیاسی است (تغییر روند فعالیت ها، آیین نامه ها، برنامه ها).	۱۰	۲	۲	۳	۲	۰	۴	۴	۲۲
داده‌سازی و عدم رعایت اخلاق پژوهشی اعتماد به نتایج پژوهش و کاربست آن را کاهش داده است.	۱۸	۳	۲	۲	۱	۰	۱	۲	۲۹
عدم ارتباط دانشگاه‌های علوم پزشکی و غیر پزشکی.	۸	۰	۴	۶	۴	۲	۶	۴	۳۴
توجه زیاد به چاپ مقاله در ISI، مجلات داخلی را از رونق کیفی انداخته است.	۱۵	۲	۲	۳	۲	۱	۵	۲	۲۲
علیرغم میل باطنی محقق، انتخاب موضوع پژوهش براساس امکانات موجود است نه علاقه و نوآوری	۸	۲	۲	۳	۲	۰	۵	۳	۲۵

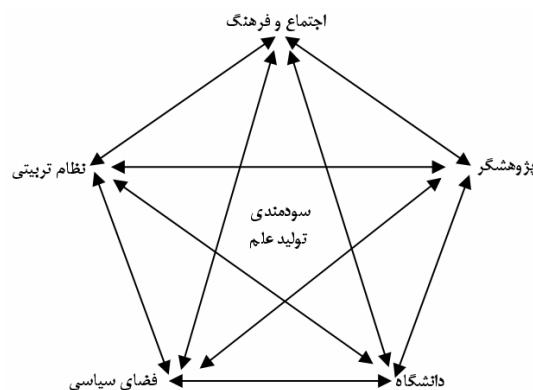
بحث و نتیجه‌گیری

براساس نتایج جدول شماره یک، مهم‌ترین مشکلی که در زمینه ارتباط جامعه و دانشگاه وجود دارد و بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است به نظام آموزشی ما برمی‌گردد که بر فضاهای دانشگاهی تأثیر دارد. چنانکه بررسی میانگین گویه‌های حیطه آموزش نشان می‌دهد عدم آماده‌سازی و پرورش روحیه پژوهشگری در نظام آموزشی قبل از دانشگاه با میانگین ۹۰/۸ از ۱۰۰ مهم‌ترین عامل موثر در ارتباط دانشگاه

و جامعه است. نتایج بدست آمده از تحقیق تجری (۱۳۸۲) نیز نشان داد، آموزش محور بودن و عدم پرورش روحیه پژوهشگرانه در مدرسه و دانشگاه مهم‌ترین مشکل نظام آموزشی در عرصه تحقیقات است (۲۰). اساساً مجموعه نظام آموزشی، چرخه پیوسته ایست که محصولات نهایی آموزش و پرورش، ورودی‌های آموزش عالی را تشکیل می‌دهند و محصولات تربیت شده آموزش‌های دانشگاهی، نیروی

موفقیت‌های علمی است و بدین منظور باید نوعی هماهنگی و ادراک مشترک بین مجموعه رسانه‌های جمعی و محافل علمی به ویژه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی صورت بگیرد (۲۸). رسانه‌ها علاوه بر نقش فرهنگ‌سازی خود می‌توانند در انتقال دستاوردهای علمی، معرفی شخصیت‌ها و بزرگان و الگوسازی در جامعه بسیار موثر باشند.

تأثیر نگرش‌های سیاسی بر فضاهای علمی نیز امری قابل تامل است. البته با توجه به این‌که پژوهش حاضر در یک دانشگاه علوم پزشکی انجام شده است انتظار می‌رفت این عوامل کمترین حد را به خود اختصاص دهند که با توجه به میانگین‌های بدست آمده این پیش‌بینی صحیح بود. در بین گویه‌های این حوزه آزادی علمی پژوهشگران که مستقیماً به موانع سیاسی در انجام پژوهش یا انتخاب موضوع پژوهش مربوط است کمترین میانگین را نشان داده است (۶۶/۷۵). اما بیشترین مشکلی که در این زمینه از سوی اعضای هیات علمی احساس شده است؛ متأثر شدن فضاهای علمی و دانشگاهی از روابط سیاسی و بین‌المللی کشور ($M = 79/1$) و تأثیر نگرش‌های سیاسی برخی مدیران دانشگاهی بر فضای علمی دانشگاه ($M = 76/9$) بوده است. در مجموع حاصل یافته‌های این پژوهش و مطالعات گذشته را می‌توان به طور خلاصه در شکل شماره یک جمع بندی نمود.

شکل ۱. شبکه روابط جامعه، پژوهشگر و دانشگاه بر تولید علم براساس یافته‌های تحقیق

نگاهی سیستمی به شبکه روابط موجود، مبین آن است که دانشگاه و پدیده‌های جاری در آن تا حد زیادی متأثر از جامعه پیرامونی آن است. عوامل کلانی که از ناحیه پیرامونی سیستم دانشگاه بر آن موثرند مجموعه‌ای از عوامل سیاسی، اجتماعی و آموزشی است که با ماهیت روابطی که دارند بر ساز و کارهای دانشگاهی تأثیر می‌گذارند. از سوی دیگر، دانشگاه به لحاظ در اختیار داشتن نیروی انسانی متخصص، فرهیخته و

متخصص مورد نیاز جامعه در بخش‌های مختلف از جمله آموزش و پرورش را تامین می‌نماید. لذا توجه به پویایی هر یک از اجزاء سیستم آموزشی در مجموع هم‌افزایی و توسعه همه جانبه کلیت سیستم را در پی خواهد داشت. ضرورت پرورش روحیه پژوهشی در نظام آموزشی، تقویت توانمندی‌های حل مساله، تفکر انتقادی در مدارس و پویایی روش‌های تدریس در دانشگاه از الزامات اصلی توسعه علمی جوامع است (۲۱).

همچنین در این تحقیق، مشکلات و نارسایی‌هایی که از سوی دانشگاه بر عدم سودمندی تولیدات علمی تأثیر می‌گذارد با میانگین بالایی تایید گردیده است. نتایج تحقیق یعقوبی و همکاران (۱۳۸۱) نیز بر فقدان نظام متمرکز تحقیقات جهت هماهنگی فعالیت‌ها تأکید داشت (۲۲). براون (Brown)، نیز عدم ارتباط پژوهش با عرصه عمل را از نقاط ضعف نظام پژوهشی بیان می‌دارد (۲۳). همچنین تحقیقات هننیکز و استیفنز (Stephenson & Henninks)، نشان داد فقدان بانک جامعی از نتایج پژوهش‌ها و نبود ارتباط بین پژوهشگران و سیاست‌گذاران و فقدان نگاه بلند مدت و سرمایه‌ای به پژوهش از مشکلات اصلی این حوزه به شمار می‌رود (۷). از سوی دیگر مبهم بودن رابطه صنعت و دانشگاه و جایگاه بخش خصوصی در تولید علم، منجر به ایجاد محدودیت‌های مالی در دانشگاه‌ها می‌شود و انحصاری بودن تحقیقات دولتی، عملاً زمینه رقابت علمی، تحرک و پویایی نظام پژوهشی و تقاضا محور بودن آن را از بین می‌برد که حاصل کار، غالباً انجام تحقیقاتی است که ممکن است هیچ وقت به کار گرفته نشوند (۱۳). وجود مشکلات و آسیب‌های فرهنگی اجتماعی نیز از دیگر نیروهای موثر محیطی بر دانشگاه و روند تولید علم در جامعه است. در تحقیقات حسینی و شمسایی (۱۳۷۶)، امینیایی (۱۳۷۸) و تجری (۱۳۸۲) نیز تأثیر موانع فرهنگی و اجتماعی بر فعالیت‌های پژوهشی از دیدگاه اعضای هیات علمی بررسی و تایید شده است (۲۴، ۲۵). سوماتیپالا و همکاران (Sumathipala et al) نیز موانع فرهنگی پژوهش را یکی از موانع اصلی کمی تولید علم در کشورهای آسیایی برمی‌شمرند (۲۶). اصولاً فضای علمی، ارتباط زیادی با فرهنگ و اجتماع پیرامون پژوهشگر دارد. برخی معتقدند عامل فرهنگ و اجتماع، جامع‌ترین مسئله‌ای است که سایر حیطه‌ها را در برمی‌گیرد (۲۷). در این رابطه رسانه‌های عمومی نقش قابل توجهی در تقویت و ترویج روحیه علمی در جامعه دارند. کار رسانه‌های عمومی، انعکاس فعالیت‌های پژوهشی و

کارسازترین استراتژی‌های ممکن را ارائه دهد و در اعتلای توان ملی و فناوری جامعه، خود را مسئول بدانند. بدین منظور اصلاح نظام آموزشی در راستای تربیت انسان‌هایی متفکر، خلاق و تحلیل‌گر از ضرورت‌های مهم جامعه است. توسعه و ترویج فرهنگ علمی از دیگر عواملی است که زمینه توجه و حساسیت به تولید علم را در آحاد جامعه و نه تنها قشری خاص از آن فراهم می‌نماید. همچنین لازم است رهبران دانشگاهی به دور از کشمکش‌های سیاسی، فضایی علمی و بی‌طرف را برای توسعه دانش و تولیدات علمی فراهم آورند تا بدین ترتیب از اتلاف بخش زیادی از نیرو و انرژی علمی دانشگاه و به تعویق افتادن برنامه‌ها جلوگیری شود.

محقق و پیوند نزدیک خود با اجتماع می‌تواند در مسیر توسعه و تعالی جامعه، عالمانه‌تر، سریع‌تر و پیشرفته‌تر از هر نهاد دیگری عمل نماید. برخی صاحب‌نظران از تأثیرگذاری دانشگاه در توسعه جامعه؛ به یک انقلاب دانشگاهی نظیر آنچه در ابتدای قرن نوزدهم روی داد سخن به میان می‌آورند و معتقدند دانشگاه قرن بیست و یکم، مرکز خلاقیت و نوآوری خواهد بود و جای خود را در دل جامعه استوار خواهد کرد (۲۹). اکنون از دانشگاه‌ها انتظار می‌رود در قبال نیازها، انتظارات و کاستی‌های محیط داخلی کشور به عنوان مغز متفکر و مهم‌ترین جایگاه اندیشه به بهترین وجه عمل نمایند و به علاوه در قبال تحولات بین‌المللی و فشارهای بیرونی،

منابع

- ۱- فریدون عبدالحسین. سیاست‌ها و راهبردهای علم و فناوری، دایره‌المعارف آموزش عالی، نادر قلی قورچیان و همکاران. جلد ۱. بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی ۱۳۸۳؛ صفحات ۵۹۲ تا ۵۹۸.
- ۲- سند چشم انداز بیست ساله توسعه ایران، برنامه پیشنهادی وزارت علوم تحقیقات و فناوری، نامه آموزش عالی، موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی ۱۳۸۴: ۱۷.
- ۳- ولایی ناصر، کیمیای مسعود. مسایل پژوهش دانشگاه‌ها. مجموعه مقالات و نقطه‌نظرات نخستین سمینار بررسی مسایل پژوهشی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی کشور، دانشگاه فردوسی مشهد ۱۳۶۴؛ صفحات ۱۴۳ تا ۱۴۹.
- ۴- رئوفی محمود. دانشجو و اعتماد به نفس در پژوهش علمی. مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی در ایران، دانشگاه علامه طباطبائی ۱۳۷۶؛ صفحات ۶۰۶ تا ۶۲۹.
- ۵- نادری عزت الله، سیف نراقی مریم. روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی. جلد ۱، تهران: انتشارات بدر. ۱۳۶۸.
- 6- Corwin R, Karen L. Organizational barriers to the utilization of research. *Administrative Science Quarterly* 1982; 27(4).
- 7- Hennink M, Stephenson R. Using research to inform health policy: barriers and strategies in developing countries, opportunity and choices working paper, 2004; 9:1-37.
- 8- Majumder MAA. Issues and priorities of medical education research in Asia. *Annals Academy of Medicine*, 2004; 33(2): 257 – 263.
- 9- Peterson JC, et al. Framework for research utilization applied to seven case studies. *America*, 2007.
- ۱۰- محسنی علی‌اکبر. آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی دانشگاه‌ها، دایره‌المعارف آموزش عالی. به کوشش نادر قلی قورچیان و همکاران، جلد ۱. تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی ۱۳۸۳؛ صفحات ۸ تا ۲۰.
- ۱۱- محمدرضایی حسن، سرحدی مهیار. تحقیق و توسعه و سیاست علمی. گزارش شماره ۷۵۰۸۰۹، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ۱۳۷۵.
- 12- Cohen L, Manion L, Morrison K. *Research Methods in Education*. Fifth edition, Taylor and Francis Group, London & New York, *Journal of Preventive Medicine*, Published by Elsevier Inc 2001; 33(1): 21 – 34.
- ۱۳- فاطمی حسن. مشکلات تحقیق در راه توسعه جهان سوم. چاپ اول: شرکت سهامی انتشار ۱۳۷۴.
- ۱۴- رحیمی اعظم. نقش رسانه‌های جمعی در تعمیم علم و فناوری- با نگاهی به آموزش عالی در قرن بیست و یکم. رهیافت ۱۳۸۱؛ ۲۵: صفحات ۱۷۴ تا ۱۷۸.

- ۱۵- تقوی نعمت اله. مسایل تحقیقات اجتماعی در ایران- علل ضعف و نارسایی. مجموعه مقالات سمینار تحقیق و توسعه. تهران دانشگاه علم و صنعت ایران ۱۳۶۸؛ صفحات ۳۹۱ تا ۳۹۸.
- ۱۶- علی عسگری عبدالعلی. تحقیق و توسعه ضرورت تداوم انقلاب. مجموعه مقالات سمینار تحقیق و توسعه، تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران ۱۳۶۸؛ صفحات ۴۵۵ تا ۴۶۳.
- ۱۷- کریمی علی. جنبش نرم‌افزاری. مجموعه مقالات و گفتارها به اهتمام مسعود جورابلو. تهران: الهه ناز ۱۳۸۳؛ صفحات ۱۷ تا ۴۴.
- ۱۸- آراسته حمیدرضا. آزادی علمی. دایره‌المعارف آموزش عالی، به کوشش نادرقلی قورچیان و همکاران. جلد ۱. تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی ۱۳۸۳؛ صفحات ۱ تا ۴.
- ۱۹- محمود آبادی سید اصغر. دانشگاه جندی شاپور. دایره‌المعارف آموزش عالی، نادر قلی قورچیان و همکاران. جلد ۱. بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی ۱۳۸۳؛ صفحات ۴۰۸ تا ۴۱۴.
- ۲۰- تجری مریم. بررسی موانع فعالیت‌های تحقیقاتی در دانشگاه‌های علوم انسانی شهر تهران از دیدگاه اعضای هیات علمی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید بهشتی ۱۳۸۲.
- ۲۱- کاردان علی محمد. شرایط رشد و توسعه پژوهش در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی. مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی در ایران، جلد ۲: دانشگاه علامه طباطبایی ۱۳۷۶؛ صفحات ۶۰۹ تا ۶۲۰.
- ۲۲- جعفری هدایت، یعقوبی طاهره، حیدری جبار، اسماعیلی روانبخش، حکمت آرا مریم، عطایی مصطفی. بررسی نظرات اعضای هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی مازندران پیرامون عوامل بازدارنده درون و برون سازمانی مؤثر در انجام تحقیقات به وسیله اعضای هیات علمی در سال ۱۳۷۸. فصلنامه آموزشی پژوهشی شکلیا، سال چهارم، شماره ۷-۶، پاییز و زمستان ۱۳۸۳؛ صفحات ۱۳ تا ۲۰.
- 23- Brown JH. Facilitating research utilization, across – sector review of research evidence, International Journal of Public Sector Management 2004; 17(6): 534 – 552.
- ۲۴- حسینی سید محمود، شمسایی ابراهیم. موانع و تنگناهای پژوهشی از دیدگاه اعضای هیات علمی دانشکده‌های کشاورزی. مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی ایران، جلد ۱: دانشگاه علامه طباطبایی ۱۳۷۶؛ صفحات ۵۰۸ تا ۵۳۸.
- ۲۵- امینیایی مریم. بررسی علل عدم گرایش استادان رشته های علوم انسانی و رفتاری به تحقیق و تتبع در ایران. چکیده تازه‌های تحقیق در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ایران. پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران ۱۳۷۸؛ ۷(۴).
- 26- Sumathipala A, et al. Under-representation of developing countries in research literature: Ethical issues arising from a survey of five leading medical journal. BMC Medical Ethics 2004;5(5): 1-6.
- ۲۷- صافی احمد. اهمیت و جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش، تلاش‌ها، چالش‌ها و سیاست‌های آینده. پژوهش‌نامه آموزشی ۱۳۸۰؛ ۳۵.
- ۲۸- طایفی علی. فرهنگ علمی پژوهشی ایران؛ بررسی قابلیت‌ها و تنگناها. رهیافت ۱۳۷۸؛ ۲۱: صفحات ۴۸ تا ۵۳.
- ۲۹- احمدی دستجردی داوود، انوری صدور. آموزش عالی و پژوهش در فرایند توسعه، دایره‌المعارف آموزش عالی، به کوشش نادر قلی قورچیان و همکاران. جلد ۱. تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی ۱۳۸۳؛ صفحات ۵۳ تا ۶۰.

University, Researchers and Society Relationships and their Impacts on Sciences Production in Universities

*Zahra Karimian, **Zahra Sabbaghian, ***Bahram Saleh Sedghpour, ****Farhad Lotfi

*EDC, Shiraz University of Medical sciences (Ph.d Student, Shahid Beheshti University)

** Professor, Faculty of Education & Psychology College, Shahid Beheshti University

*** Assistant Professor, Shahid Rajaee University

**** MSC, Educational Development Center, Shiraz University of Medical Sciences

Abstract

Introduction: University, researchers and society had been interacts effects, there fore, this result of studies can apply to saturate society needs. studies have indicated that process of knowledge production continue without attention to real needs in many developing countries. The aim of this study is to determine effects of university, researchers, and society on knowledge generation in university from viewpoints of faculty members.

Method: this is a descriptive study. Statistical population included faculty members of shiraz university of medical science in 2008. the sample size was 220 which selected stratified sampling. Research tools was self- design questionnaire, included 27 questions in likert scale in 5 areas: academic, researchers, educational system, political and social factors. Its validity was approved by experts viewpoints and reliability was accounted by alfa- cronbach ($\alpha=0.92$) data were analysed by spss 14.

Finding: as a result, educational factors had most effect and political space had least effect on efficacy of scientific productions. The mean score of women viewpoints significantly was more than men, instructors more than other faculties and managers lower than others.

Conclusion: reforming educational system is one of the most important necessities of society for training innovators, thinkers and analysers. Also, developing scientific culture is one of the factors that indicate importancy and necessity to pay attention to knowledge production in society. There fore, university leaders have to provide scientific space for developing knowledge and scientific productions out of political changes, as well as, they have to prevent from waste of energy and delay in performing programs.

Key words: university, researcher, society, knowledge generation

Corresponding Author: Zahra karimian, Ph.D student, Educational Development Center, Shiraz University of Medical Sciences
z_karimian_z@yahoo.com